

KĀVYAMĀLĀ. 20

THE
LATAKAMELAKA
OF
S'ANKHADHARA.

EDITED BY
AHĀMAHOPĀDHYĀYA PANDIT DURGA PRASĀI

AND
WĀSUDEV LAXMAN S'ĀSTRĪ PANSĪKAR.

Third Edition.

PUBLISHED

BY

PĀNDURANG JĀWAJĪ,
PROPRIETOR OF THE "NIRNAYA-SĀGAR" PRESS,

Bombay.

1923.

Price 5 Annas.

Registered according to Act XXV of 1867.

(All rights reserved by the Publisher.)

PUBLISHER :— Pandurang Jawaji,	}	'Nirnaya-Sagar' Press, 23, Kolbhat Lane, Bombay.
PRINTER :— Ramchandra Yesu Shedge,		

काव्यमाला. २०.

श्रीशङ्खधरविरचितं

लटकमेलकम् ।

जयपुरमहाराजाश्रितेन पण्डितव्रजलालसूनुना महामहोपाध्याय-
पण्डितदुर्गाप्रसादेन, मुम्बापुरवासिपणशीकरोपाह्व-
लक्ष्मणशर्मात्मजवासुदेवशर्मणा च
संशोधितम् ।

(तृतीयावृत्तिः)

तच्च

मुम्बय्यां

पाण्डुरङ्ग जावजी

इत्येतैः स्वीये निर्णयसागराख्ययन्त्रालये मुद्रयित्वा प्रकाशितम् ।

शाकः १८४५, ख्रिस्ताब्दः १९२३.

(अस्य ग्रन्थस्य पुनर्मुद्रणादिविषये सर्वथा निर्णयसागरमुद्रायन्त्रालयाधिपते-
रेवाधिकारः ।)

मूल्यं ५ आणकाः ।

काव्यमाला ।

महाकविश्रीशङ्खधरविरचितं

लटकमेलकम् ।

प्रथमोऽङ्कः ।

गौरीचुम्बनचञ्चलाञ्चलवलचन्द्रप्रभामण्डलं

व्यावल्गत्फणिकुण्डलं रतिरसप्रखिन्नगण्डस्थलम् ।

प्रौढप्रेमपरम्परापरिचयप्रोत्फुल्लनेत्राञ्चलं

शंभोरस्तु विभूतये त्रिजगतामुन्मत्तगङ्गं शिरः ॥ १ ॥

अपि च ।

रक्षाक्षावलिमाः परित्यज जटाः कोऽयं मदप्रक्रमः

कौपीनं त्यज मुञ्च मुञ्च नखरव्यापारमास्थानिकम् ।

१. अयं लटकमेलकप्रणेता शङ्खधरकविः कान्यकुब्जदेशे ख्रिस्ताब्दद्वादशशतके स-
मुत्पन्न इति प्रतीयते, यतोऽनेन प्रस्तावनायां महामाण्डलिकाधिराजो गोविन्दचन्द्रमही-
पतिर्वर्ण्यते स्म. स च द्वादशशतके कन्नौजनगरे राज्यं कुर्वन्नासीदिति इण्डियन् आण्टि-
केर्यादिमुद्रिततत्तद्दानपत्रेभ्योऽवसीयते. अथ चात्र ग्रन्थे गृहीतानि कतिपयग्रामनामानि
कान्यकुब्जदेशीयग्रामनामसरणिमनुसरन्ति. 'कतिपयनिमेष-', 'एष स्वर्गतरङ्गिणी-',
इति पद्यद्वयं शङ्खधरपद्धतौ, 'गुरोर्गिरः पञ्च-' इति पद्यं साहित्यदर्पणे च लटकमेलका-
दुद्धृतमस्ति. अथ च साहित्यदर्पण-षष्ठपरिच्छेदे संकीर्णप्रहसननिरूपणप्रकरणे 'यथा ल-
टकमेलकादि' इत्युक्तमस्ति. अतोऽपि चतुर्दशशतकात्प्राचीनोऽयं कविरिति ज्ञायत एव.
एतन्मुद्रणावसरे चास्माभिः पुस्तकत्रयमासादितम्. तत्र क—केवलदासात्मजेन भगवा-
नदासश्रेष्ठिना सूरतनगरात्प्रहितं प्रथमपत्ररहितं प्रायः शुद्धं प्राकृतच्छायासमेतं १६०८
मिते विक्रमाब्दे लिखितमस्ति. तत्पत्राणि २१. ख—जयपुरीयराजगुरुपर्वणीकरनारा-
यणभट्टसंप्रहादुपलब्धं नातिशुद्धं नवीनतरं च. तत्पत्राणि २१. ग—अस्मदीयमेव. तदपि
नवीनम्, किं तु १६५३ मिते विक्रमाब्दे लिखितस्य प्रायःशुद्धस्य कस्यचित्पुस्तकस्य प्र-
तिरूपकम्. तत्पत्राणि ८. २. 'लटको दुर्जनः' इत्युणादिसूत्रवृत्तावुज्ज्वलदत्तः. लट-
कानां मेलकः संघटनं यत्र तल्लटकमेलकम्.

काव्यमाला ।

इत्युद्भ्रान्त इवोल्लपन्नवसु वो मन्दं निकुञ्जोदरे

रुद्राणीसुरतप्रबन्धविकलः खण्डेन्दुचूडामणिः ॥ २ ॥

पे च ।

प्रातः सहस्रकिरणप्रणिपातभीरुः

कैक्षातटप्रणयिनी मदनप्रशस्तिम् ।

आस्तां जगन्नयमुदे तिरयन्भुजाभ्यां

गौरीनखक्षतिपदावलिमिन्दुमौलिः ॥ ३ ॥

(नान्द्यन्ते)

सूत्रधारः—अलमतिविस्तरेण । यैतः ।

गोविन्ददेवः प्रथितः पृथिव्यां श्रीमान्महामाण्डलिकाधिराजः ।

कविप्रियो नाटकदर्शनार्थमादेशयन्मां रणरङ्गमल्लः ॥ ४ ॥

दद्य वसन्तसमयसमुचितेन कविराजश्रीशङ्खधरविरचितेन लटकमे-
कनाम्ना प्रहसनेनास्मान्विनोदयेति । अस्य च सकलरजचक्रवालकुल-
मलवनविकासभास्करस्य प्रत्यर्थिपार्थिवर्महार्णवमथनाकुलितदिक्कुञ्जरक-
म्बस्यार्थिजनतापतस्करस्याज्ञा कस्य न करणीया । तथा हि ।

निर्लिशक्षतकुम्भिकुम्भविगलन्मुक्ताकलापाङ्कुराः

कङ्कालामलकर्पराः पतदसृक्पङ्कप्रलिसोदराः ।

मज्जद्भूधरकोटिमन्थनकलादत्तारिवीरश्रियो

येनैता विहिताः पयोधिविषमा भीमा रणक्षोणयः ॥ ५ ॥

अपि च ।

येन गभीरे समरे रिपुगणमुन्मथ्य मार्गणैरगणैः ।

मार्गणनिवहविलब्धाश्चित्तचमत्कारकारिणः करिणः ॥ ६ ॥

(नेपथ्ये ।)

अये, कौड्यमनेकपण्डितमण्डितायां सभायां कविराजतां नाटयितुमुद्यतः ।

१. 'सहस्रमयन' ग. २. 'कक्षान्तर' ग. ३. 'यतः' ग-मुस्तके नास्ति. ४. 'ना-
टकनर्तनार्थ' क-ग. ५. 'रतिरङ्गमल्लः' ख. ६. 'राजकुल' ग. ७. 'कमलकलिका'
क. ८. 'महार्णवमन्दरस्यार्थि—' क.

सूत्रधारः—अलमतिप्रलपितेन । यतः ।

चित्रं चरित्रं स्खलितव्रतानां शीलाकरः शङ्खधरस्तनोति ।

विद्वज्जनानां विनयानुवर्ती धात्रीपवित्रीकरणः कवीन्द्रः ॥ ७ ॥

किं च । गोविन्दराजपुरस्कृतायाः सरस्वत्याः कुतो दुर्जनतर्जनावकाशः ।

उक्तं च तेनैव कविना—

वक्रा विश्वविरोधिनः कतिपये द्वित्राः पवित्राशयाः

कूरोक्तिप्रकरोद्गुरास्त्रिचतुरा दोषोन्मुखाः पञ्चषाः ।

दृष्टः कापि लसद्विजिह्वदमनव्यापारलीलानिधे-

गोविन्दादपरः परः परगुणग्राही न कश्चित्पुनः ॥ ८ ॥^३

अन्यच्च ।

कतिपयनिमेषवर्तिनि जन्मजरामरणविह्वले जगति ।

कल्पान्तकोटिबन्धुः स्फुरति कवीनां यशःप्रसरः ॥ ९ ॥

(नेपथ्ये ।)

मुखकमलं परिचुम्बन्नैलिभरदरदलितपद्मिनीनिवहः ।

अयनुपसर्पति मन्दश्चन्दनवनपावनः पवनः ॥ १० ॥

सूत्रधारः—(आकाशे कर्णं दत्त्वा ।)

द्विमुखानां पटुडिण्डिमगोमुखशिलीमृदङ्गपटहानाम् ।

अयमपरः श्रुतिहारी विहरति गगनाङ्गणे निनदः ॥ ११ ॥

(पुँरोऽवलोक्य ।) अये, दन्तुरायाः कुट्टन्याः पुरतो भुजंगसंगीतकं वर्तते । त-
दुपसर्पामि । (इति निष्क्रान्तः ।)

प्रस्तावना ।

१. 'गोविन्ददेव' क; 'गोविन्ददेवेश्वर' ख. २. 'लीलानिधिः' ग. ३. अस्मादन-
न्तरं क-पुस्तके "देवदेवप्रतिमः केन न बन्ध्यते दुर्जनः । 'शूली गुणग्रहविधौ स्वजनेषु
चक्री विश्वापकाररचने चतुराननोऽसौ । दोषं निरीक्षयितुमेष सहस्रनेत्रः किं वर्ण्यते-
ऽमरवरप्रतिमो द्विजिह्वः ॥" इत्यधिकमस्ति. ४. 'अपि च' क; 'किं च' ग. ५. 'रति-
रसपरिमलित' क; 'अतिभरदलमलित' ग. ६. 'गोमुखलाञ्छव' ख. ७. 'श्रुत्वा पुरो-
ऽवलोक्य च' ख.

(ततः प्रविशति दन्तशूलग्रामीणा दन्तुरा नाम कुट्टनी ।)

दन्तुरा—(परिक्रम्यावलोक्य च ।) एसो सो मत्तकलकण्ठकलअलाकु-
लिअदसदिम्मुहो वसन्तसमअसमारम्भो वट्टदि । ता किं ण गिण्हदि बन्ध-
ईकदं भूइभाअणं दरिहडागामीणो तवसिओ अण्णाणराशिः । अण्णं अ
हग्गउलिगामीणेण जडासुरदिअम्बरेण ण इच्छिआ पिच्छिआ । सुण्डिवा-
लगामीणेण सहासलिणा महोपज्झाएण वि बन्धअं कदुअ रअणकरण्डिआ
छण्डिआ । ही ही ही । दुण्ढौलीगामीणस्स फुङ्कटमिस्सस्स गिरक्खरं
सच्छपोत्थिअं पवाहे पडिदम् । हडिवाडिगामीणस्स गिरक्खरसुअस्स
जन्तुकेउणो महावेज्जस्स ओसहकरण्डिणा मूसएहिं खण्डिदा । टिक्कडउ-
वाडगाममुहमण्डणेण कुलवाहिणा बटुएण बन्धनं कदुअ ण पत्थिआ
धुत्तिआ । णिस्सतानग्गामसरोवरराअहंसेण संगामविसरेण राउत्तराएण
बन्धअं कदुअ सुणअस्स पाणिअं दिण्णम् । ही ही ही । बगउलीगामी-
णस्स झगडगसारस्स ठक्कसाहुणो लेहसंपुडिआ पवाहपडिआ । चमरसे-
णविहारवासिणा तेण बन्दिएण वसणाअरेण णिद्धारिअं पडसाडिअम् । ता
एहिं दुव्विदहेहिं भण्डिदम्मि । भणिदं च केणावि—

‘दुट्ठभुअंगो जो णिअघरलज्जइ दुट्ठसिणेहो जो दाणविवज्जइ ।

स कुरूओ जो हि अए ण रुच्चइ पत्थरकठिणो जो निट्ठुरं वच्चइ ॥ १२ ॥’ (क)

(क) एष स मत्तकलकण्ठकलकलाकुलितदशदिङ्मुखो वसन्तसमयसमा-
रम्भो वर्तते । तत्किं न गृह्णाति बन्धकीकृतं भूतिभाजनं दरिहडाग्रामीणस्त-
पस्वी अज्ञानराशिः । अन्यच्च हग्गउलीग्रामीणेन जडासुरदिगम्बरेण नेच्छिता
पिच्छिका । सुण्डिवालग्रामीणेन सभासलिना महोपाध्यायेनापि बन्धकं कृत्वा
रत्नकरण्डिका त्यक्ता । ही ही ही । दुण्ढौलीग्रामीणस्य फुङ्कटमिश्रस्य निर-
क्षरं शास्त्रपुस्तकं प्रवाहे पतितम् । हडिवाडिग्रामीणस्य निरक्षरसुतस्य जन्तु-
केतोर्महावैद्यस्यौषधकरण्डिका मूषकैः खण्डिता । टिक्कडउवालग्राममुखम-
ण्डनेन कुलव्याधिना बटुकेन बन्धनं कृत्वा न प्रार्थिता धोतिका । निःसं-
तानग्रामसरोवरराजहंसेन संग्रामविसरेण राउत्तराजेन बन्धकं कृत्वा शुनकस्य

(नेपथ्ये ।)

वामागमाचारविदां वरिष्ठः परापकारव्यसनैकनिष्ठः ।

अयं स वेदार्थपथप्रतीपः सभासलिः कौलकुलप्रदीपः ॥ १३ ॥

(पुनर्नेपथ्ये सहासम्)

बटुः—अये, आश्चर्यमाश्चर्यम् । इदानीं कुट्टनीभवनमलंक्रियते महा-
महोपाध्यायेन दाम्भिकचक्रवर्तिना महाहवपालिना निन्दितवनमालिना
तिमिराकुलनयनेनापि परदोषदर्शिना सभासलिना ।

(ततः प्रविशति कुलव्याधिबटुकेनानुगम्यमानः सभासलिः ।)

सभासलिः—भो भोः कुलव्याधे, क सा दन्तुरा कुट्टनी ।

कुलव्याधिः—एसा सा वसीकरणमन्तं जवन्ती भुजंगमगं मगअ-
न्ती वट्टदि । (क)

सभासलिः—(तामवलोक्य स्वगतम् ।)

अन्तर्निमग्नं नयनद्वयेन कचिल्लयातं नवयौवनेन ।

भमौ कपोलौ पतितं कुचाभ्यां मन्ये भयान्मन्मथसायकानाम् ॥ १४ ॥

किंच ।

भुजंगदंशव्यसनाकुलाया दन्ता बहिर्गा इव दन्तुरायाः ।

बन्धानुसंधानपरा यदीया पाशोपमा वल्लगति कर्णपाली ॥ १५ ॥

पानीयं दत्तम् । ही ही ही । बडउलीग्रामीणस्य झगडगसारस्य ठक्कश्रेष्ठिनो ले-
खसंपुटिका प्रवाहपतिता । चमरसेनविहारवासिना तेन बन्दिना व्यसनाकरेण
निर्दारितं पट्टशाटकम् । तदेतैर्दुर्विदग्धैर्भण्डितास्मि । भणितं च केनापि—

‘दुष्टभुजंगो यो निजगृहे लज्जितो दुष्टस्नेहो यो दानविवर्जितः ।

स कुरूपो यो हृदये न रोचते प्रस्तरकठिनो यो निष्ठुरं वदति ॥’

(क) एषा सा वशीकरणमन्त्रं जपन्ती भुजंगमार्गं मार्गयमाणा वर्तते ।

१. ‘बटुः सहासम्’ ग. २. ‘बटुः’ ख-पुस्तके नास्ति. ३. ‘अये’ क-पुस्तके
नास्ति. ४. ‘अलंकृतं दाम्भिक’ ग. ५. ‘अनेन महाविटमेलिना’ ग. ६. ‘व्यसना-
तुराया’ ख-ग. ७. ‘बहिःस्था’ ग. ८. अस्माच्छ्लोकादनन्तरं ग-पुस्तके ‘अपि च ।
गङ्गौ दरद्रलकसंनिकाशौ हारिद्रब्धा(?) सदृशौ पयोधरौ । विशीर्णचुल्लीसदृशं भगोदरं
तथापि रण्डास्ति रतामिलाषिणी ॥’ इत्यधिकमस्ति.

(प्रकाशमुपसृत्य कर्णौ स्पृष्ट्वा सहासं वामपाणिना ।) अहमभिवादये ।

दन्तुरा—मअणमञ्जरी दे प्रसीदतु । एदं भद्दासणम् । उपविसदु उज्झाओ । (क)

सभासलिः—(उपविश्य ।) अये, दूरत एवासाभिराकर्णिता वसन्तगी-
तिः । तत्क सा मदनमञ्जरी ।

कुलव्याधिः—उवज्झाअ, जइ तुह चरिअं कलहप्पिआ जाणिस्सदि,
ता तुम्हेहिं किं कादव्वम् । (ख)

दन्तुरा—(सहासम् ।) एदाणं कलहप्पिआ णाम पणइणी । (ग)

कुलव्याधिः—(सोल्लोसम् ।) अह किम् । (घ)

दन्तुरा—मअणमञ्जरि, इदो इदो । (ङ)

मदनमञ्जरी—(उपसृत्य ।) अम्ब, को एसो । (च)

दन्तुरा—सो एसो सहासलि णाम उवज्झाओ जस्स कलहप्पिआ
णाम धैरिणी । (छ)

सैभासलिः—(मदनमञ्जरीमवलोक्य ।) अये, रोषोऽपि लीलावतीनां चि-
त्तमुन्मादयति । तथा हि ।

(क) मदनमञ्जरी ते प्रसीदतु । एतद्भद्रासनम् । उपविशतूपाध्यायः ।

(ख) उपाध्याय, यदि तव चरितं कलहप्रिया ज्ञास्यति, तदा युष्माभिः
किं कर्तव्यम् ।

(ग) एतेषां कलहप्रिया नाम प्रणयिनी ।

(घ) अथ किम् ।

(ङ) मदनमञ्जरी, इत इतः ।

(च) अम्ब, क एषः ।

(छ) स एष सभासलिर्नामोपाध्यायो यस्य कलहप्रिया नाम गृहिणी ।

१. 'सहासं' ग-पुस्तके नास्ति. २. 'वामपाणिना' क-ख-पुस्तकयोर्नास्ति. ३. 'सो-
हासम्' क-ग-पुस्तकयोर्नास्ति. ४. 'पइणी (पत्नी)' ख. ५. अस्मात्प्राक् ख-पुस्तके
'कुलव्याधिः—उवज्झाअ, पेक्ख, पेक्ख । 'जहणत्थणवीदपआसमओ तणुमण्डलइव्व
पस्साइगओ । णवपीणपओहरमण्डलिआ जणु बम्भणसंचलपुत्तलिआ ॥' इत्यधिकमस्ति.

आनन्दकारि मदनज्वरदर्पहारि
पीयूषपङ्कपरिहासरसानुकारि ।

प्रेमप्रसारि परमाभ्युदयानुकारि

वामभ्रुवामहह किं न मनोविकारि ॥ १६ ॥

कुलव्याधिः—अये दन्तुरे, अज्ज ज्जेव्व कलहप्पिआए समं एदाणं दसणादसणि णहाणहि करचरणणिब्बन्धभीसणो महाहवो संवुत्तो । तदो दव्वीखण्डेण, तदो अलादखण्डेण, तदो पीठिआए, तदो हण्डिआए एसो उवज्झाओ हणिअ णीसारिदो । (क)

दन्तुरा—(सस्मितम् ।) उवज्झाअ, ता कीस ईदिसीणं तुम्हेहिं संगमो विहिदो । (ख)

सभासलिः—नैष्टामिश्रोत्रियसुता मच्छरहट्ठा ग्रामीणा मासोपवासिनी । किं तु राक्षसीवातिप्रगल्भा वृद्धा च । अतएवाहं पतितकुचस्पर्शभीतः प्रबलतरनिर्वेदादत्रायातः ।

दन्तुरा—युक्तमिदं तुम्हाणं महापण्डिआणम् । (ग)

(क) अये दन्तुरे, अद्यैव कलहप्रियया सममेतेषां दशनादशनि नखानखि करचरणनिर्वन्धभीषणो महाहवः संवृत्तः । ततो दर्वीखण्डेण, ततोऽलातखण्डेन, ततः पीठिकया, ततो हण्डिकया, एष उपाध्यायो हत्वा निःसारितः ।

(ख) उपाध्याय, तत्किमीदृशीनां युष्माभिः संगमो विहितः ।

(ग) युक्तमिदं युष्माकं महापण्डितानाम् ।

१. 'अये दन्तुरे' इति क-ख-पुस्तकयोर्नास्ति. २. 'पठमं' ख. ३. 'नष्टा' सा श्रोत्रिय- क-ग. ४. 'राक्षसीव तिष्ठति प्रगल्भा' ख. ५. 'वृष्टा क; 'वृद्धा चा-स्पृष्टा । यत्तः । अपि स्पर्शेन वा कुर्यादुपलं पुलकान्वितम् । यौवनं वार्धके सैव राक्षसीव भयंकरा ॥ किंच । प्रायश्चित्तं न हस्तः कामिन्या पतितौ स्तनौ । अत एव तयोः स्पर्शं कोकोऽयं विगतादरः ॥ अपि च । पतितानां संसर्गं त्यजन्ति दूरेण निर्मला गुणिनः । इति कथयञ्जरीनां द्वारः परिहरति कुचसुगलम् ॥' अ.

मदनमञ्जरी—(सोद्वेगं संस्कृतमाश्रित्य ।)

आयस्यति भवतोऽयं विनयपरस्तादृगनुरागः ।

बन्ध्यासुतहृदयगता मालेयं गगनकुसुमानाम् ॥ १७ ॥

सभासलिः—(मदनमञ्जरीमवलोक्य ।)

हठाक्रान्तं नीलोत्पलदलविशालालसदृशः

स्निधा मध्यं बद्धं वलिभिरबलं वीक्ष्य विधिना ।

प्रबन्धः कोऽप्यस्याः स्तनकलशयोश्चरुरचना

नितम्बप्राग्भारादलसगमनः क्लेशदैमनः ॥ १८ ॥

अपि च ।

हर्षोत्फुल्लकपोलया स्तनभरव्यालोलया बालया

हेमाम्भोरुहवक्रया दरदलन्नेत्रोत्पलप्रान्तया ।

दृष्टश्चेदनया कुपत्रविषमैः संघानर्बन्धाकुलैः

किं न स्यान्मदनोऽपि पुङ्खितशरैर्व्यावृत्त्य लक्ष्यीकृतः ॥ १९ ॥

(दन्तुरामवलोक्य ।) अये, कुतो जङ्घात्रणव्याकुलिता भवती ।

दन्तुरा—संगामविसरेण राउत्तराएण बन्धए सुणओ दिण्णो । तेण
हं मैक्खिदमिहि । (क)

सभासलिः—कुलव्याधे, समाहूयतां जन्तुकेतुनामा महावैद्यः ।

कुलव्याधिः—(जन्तुकेतुमाहूय ।) इमाए गहिरणाहीवणाणं विसमो
उवआरो । (ख)

दन्तुरा—उवज्झाअ, किं मं विडम्बेदि एसो । (ग)

सभासलिः—अंयमविदितः किं भवत्या ।

(क) संग्रामविसरेण राउत्तराजेण बन्धके शुनको दत्तः । तेनाहं भक्षितास्मि ।

(ख) एतस्या गभीरनाभिघ्रणानां विषमं उपचारः ।

(ग) उपाध्याय, किं मां विडम्बयत्येषः ।

१. 'विनयमय' ख. २. 'हृदयस्थितमालेव' ख. ३. 'चाञ्चरचने' क; 'अञ्चलने' ख.
४. 'प्राग्भारः कटकटमनः' क-ग. ५. 'शमनः' ग. ६. 'भङ्गाकुलैः' ख-ग. ७. 'मो-
डिअमिहि' ख-ग. ८. 'समानीयताम्' ख. ९. 'जन्तुकेतुमाहूय' इति क-ख-पुस्तकयो-
र्नास्ति. १०. 'अविदितोऽयं किं' क-ख.

अविलम्बकूपझम्पः कटुरटिताकुलितदिङ्मुखो मुखरः ।

कुत्सितकैरणग्रामः कुधियामवधिः कुलव्याधिः ॥ २० ॥

कुलव्याधिः—भो उवज्ज्ञाअ, एआरिसो को वि विज्जो वाहिबन्ध-
ओ । (क)

सभासलिः—नैकर्णितानि भवता जन्तुकेतोरनिवारितप्रसराण्युपचा-
रवचनानि । तथा हि ।

उत्काशे कण्ठदाहः प्रचुरघृतपयःपानमामज्वरार्ते

रक्ताकृष्टिः कृशानामुदरभयहरा कर्कटी सक्तुमिश्रा ।

पथ्या पथ्यातिसारे दृशि सरुजि पुनः क्षारचूर्णप्रयोग-

स्तत्तन्मिथ्योपचारैस्तरुणयति यमाडम्बरं जन्तुकेतुः ॥ २१ ॥

जन्तुकेतुः—(प्रविश्य ।)

व्याधयो मदुपचारलालिता मत्प्रयुक्तममृतं विषं भवेत् ।

किं यमेन सरुजां किमौषधैर्जीवहर्तरि पुरःस्थिते मयि ॥ २२ ॥

दन्तुरा—महावेज्ज, मअणमञ्जरीए गले मीणकण्ठअं लग्गिअं वट्ट-
दि । तत्थ किं करीअदु । (ख)

जन्तुकेतुः—(सर्गर्वम् ।) दृष्टप्रत्ययस्तावदुपचारः । पूर्वमुष्टस्य गले

(क) भो उपाध्याय, एतादृशः कोऽपि वैद्यो व्याधिबन्धकः ।

(ख) महावैद्य, मदनमञ्जर्या गले मीनकण्ठकं लग्नं वर्तते । तत्र किं क्रि-
यते ।

१. 'करणः कूपणः' क. २. 'महावाहिबन्धणो' ख. ३. 'न श्रुतानि' ग.
४. 'दृशि रुजि हितकृत' ख. ५. 'हितः' ग. ६. 'तैस्तैः' ख. ७. ('प्रविश्य ख.
गतम् ।) वैद्योऽहं वैद्यराजोऽहं सर्वव्याधिसमन्वितः । यं यं स्पृशामि हस्तेन क्षणार्धं स
न जीवति ॥ व्याधयो' ग. ८. अस्मादनन्तरं ख-पुस्तके 'श्रूयतामस्मद्गृहस्य निर्व्या-
धयः । स्त्रीपदे च न मे पीडा गलगण्डो न बाधते । गृहिणी ग्रहणीग्रस्ता ज्वरितं
बालकद्वयम् ॥' इत्यधिकमस्ति. ९. 'दन्तुरा—जन्तुकेतुमवलोक्य प्रणम्य' ग. १०. 'ता
कः, 'किं तत्थ करीअदु तत्थ ओसहं भण' ख. ११. 'सर्गर्वम्' क-ख-पुस्तकयो-
र्नास्ति. १२. 'दृष्टप्रत्ययस्तावदुपचारः' क-ग-पुस्तकयोर्नास्ति.

कर्कटी लमासीत् । तत्रास्मत्पित्रा कुटुम्बकेतुना निरक्षरेणोष्टस्य मुखं बन्धयित्वा दृढतररज्जुभिराकृष्टम् । ततस्तन्मुखाद्विगलिता कर्कटी । तदेतस्या अपि मुखं बन्धयित्वा किमिति नाकृष्यते ।

(ततस्तस्या हसन्त्या मुखाद्विगलितं मीनकण्टकम् ।)

(ततः सगर्वम्)

जन्तुकेतुः—अवधार्यतामस्मदुपचारचातुर्यम् ।

सभासलिः—जन्तुकेतो, महाप्रयत्नेन कियतामस्या उपचारः ।

जन्तुकेतुः—अस्मादनुष्ठिताया अस्या गुह्यागारेऽपि भविष्यति विशेषः ।

सभासलिः—निवेद्यतां तदुपचारः ।

जन्तुकेतुः—श्रूयतां चरकमतम् ।

यस्य कस्य तरोर्मूलं येन केनापि पेषयेत् ।

यस्मै कस्मै प्रदातव्यं यद्वा तद्वा भविष्यति ॥ २३ ॥

सभासलिः—अद्येह हृष्टे रोदनकलकलः संवृत्तः । तत्तत्र किं भवदुपचारः संजातः ।

जन्तुकेतुः—नहि नहि । भवद्भिरेव यदि तत्र स्वस्त्ययनं कृतं स्यात् ।

सभासलिः—नहि नहि ।

कुलव्याधिः—अज्ज, जइ तुम्हे दुवे वि तत्थ ण गदा, ता किं वज्जेण मारिदो वणिअतणओ । (क)

(क) आर्य, यदि युवां द्वावपि तत्र न गतौ, तर्हि वज्रेण मारितो वणिक्तेनयः ।

१. 'सकुटुम्बकेन निरक्षरेण' क; 'निरक्षरेण सकुटुम्बकेन' ख. २. 'मुखं' क-ख. ३. 'मुखं' क-ख. ४. 'सगर्वमिव' ख-ग. ५. आसां क. ६. 'अनुष्ठितायामासां' क. ७. 'अद्य हृष्टमप्ये' ख. ८. 'तर्हि भवतामुपचारस्तत्र संजातः' ख; 'तत्र किं भवतोपचारः कृतः' ग.

जन्तुकेतुः—अहो दुर्दैवमस्माकम् । निर्व्याधयः सकलनगरप्राणिनः ।
(दीर्घ निःश्वस्य ।) अहो धिग्व्यवहारं बर्बरपुरस्य, यद्वैद्य एव मृतकखट्वा-
मुद्वहति । अत एवास्माभिरुद्वहनभारभयाद्भजवैद्यकमपहाय बालतन्त्रम-
भ्यस्तम् । बालस्य हि मृतस्य सुकरमुद्वहनम् । किं च ।

श्मश्रुसंचयविध्वंसि जलज्ज्वलनभाजनम् ।

नोपसर्पति चेदग्ने मृतं मुञ्चति किं भिषक् ॥ २४ ॥^३

सभासलिः—अहमप्यभिमतनियमः स्वस्त्ययनार्थं ब्रजामि ।

जन्तुकेतुः—कीदृशस्ते नियमः ।

सभासलिः—यत्कैरटकश्राद्धेऽन्यस्य प्रवेशो न दीयते । अयमेवा-
भिमतो नियमः सर्वत्र ।

दन्तुरा—महावेज्ज, तिमिराउला मे णअणा ण पेक्खन्ति । ता ओ-
सहं भण । (क)

जन्तुकेतुः—

चक्षुरोगे समुत्पन्ने तप्तफालं गुदे न्यसेत् ।

तदा नेत्रोद्धवां पीडां मनसापि न संसरेत् ॥ २५ ॥

अपि च ।

अर्कक्षीरं वटक्षीरं सुहीक्षीरं तथैव च ।

अञ्जनं तिलमात्रेण पर्वतोऽपि न दृश्यते ॥ २६ ॥

(दन्तुरां प्रति ।) कियदूरं पश्यसि ।

(क) महावैद्य, तिमिराकुले मे नयने न पश्यतः । तदौषधं भण ।

१. अस्मादनन्तरम् 'चितां प्रज्वलितां दृष्ट्वा वैद्यो विस्मयमागतः । नाहं गतो न मे भ्राता कस्येदं हस्तलाघवम् ॥' इत्यधिकमस्ति. २. 'चेदग्नेर्मृतं मुञ्चति को' क. ३. अस्मादनन्तरम् 'वैद्यः क्रूरो यमः क्रूरो वैद्यः क्रूरो यमादपि । यमो हरत्यसूनेव वै-
द्यस्तु सवसूनसूत्र ॥' इत्यधिकमस्ति. ४. 'संधिना' ख-ग. ५. 'अभिमतसंधिः' ख.
६. 'कटश्राद्धे' ख. ७. 'संधिः' क. ८. 'चक्षुरोगे' इत्यारभ्य 'दन्तुरां प्रति' इत्यन्तं
क-ग-पुस्तकयोर्नास्ति.

दन्तुरा—वडरुक्खं जाव । (क)

जन्तुकेतुः—अत्र वटवृक्षोऽप्यस्ति किम् ।

कुलव्याधिः—वेज्जो जेव तिमिरौउलो । ता बुड्ढिअं उवअरेण । (ख)

दन्तुकेतुः—(मदनमञ्जरीमवलोक्य ।)

स्तनकलशाभ्यामाभ्याममुना गुरुणा नितम्बविम्बेन ।

कस्य न मन्मथदीक्षाविधिना विधिना हृतं चेतः ॥ २७ ॥

(परिवृत्य ।) वशीकरणमारणमोहनस्तम्भनोच्चाटनमौषधमनुसरामि । (इति निष्क्रान्तः ।)

(नेपथ्ये ।)

नष्टश्रुतिर्व्यक्तभुजङ्गसङ्गः संगीतकानन्दविनोदबन्धुः ।

विक्रीतलज्जः स्मरबाणवर्ती जटासुरस्तस्करचक्रवर्ती ॥ २८ ॥

(ततः प्रविशति जटासुरो नाम दिगम्बरः ।)

दिगम्बरः—अलिहन्त अलिहन्त, अण्णाणरासिणा तवस्सिणा अणवरज्झा मए छेलिआ णिहदा । ता हगे विचालङ्काणमाअदो । (ग)

(नेपथ्ये ।)

किमैङ्गरागाभिमुखः कपाली द्विजिह्वदोषाकरधूर्तमूर्तिः ।

विक्रीतलज्जो रमयन्भुजङ्गानशानराशिः समुपागतोऽयम् ॥ २९ ॥

(प्रविश्य ।)

अज्ञानराशिः—मया सा पुष्पवाटिकायां चरन्ती छागी निहता । तदि तं विचारयतु सभासलिरुपाध्यायः ।

सभासलिः—(सविमर्शं विचार्य ।) यदा ज्ञानपूर्वं छागीवधः कृतस्तदा मूल्यं दातव्यम् । नो चेन्न किमपि ।

(क) वटवृक्षं यावत् ।

(ख) वैद्य एव तिमिराकुलः । तद्बुद्धितमुपचारेण ।

(ग) अहर्नहन्, अज्ञानराशिना तपस्विनानपराद्धा मम छागी निहता । तदहं विचारस्थानमागतः ।

१. 'अग्रे वडरुक्खं' क. २. 'अग्रे' क. ३. 'अन्धलो' क. ४. 'नितम्बेन' क. ग. ५. 'भस्माङ्गरागा-' ख. ६. 'विचार्यतां सभासलिना' ख. ७. 'दातुमर्हति' ख.

अज्ञानराशिः—(सरभसम् ।) मया छागीति न निहता, किं तु वत्सि-
कति ज्ञातम् ।

सभासलिः—तर्हि जितमज्ञानराशिना । तद्गृहाण जयपत्रम् ।

तपस्विनामुना सत्यं जितमज्ञानराशिना ।

जटानां कुलटानां च यत्रैकत्र समागमः ॥ ३० ॥

अज्ञानराशिः—(सक्रोधम् ।) अये, मामुपहसत्युपाध्यायः । अहह,
ब्राह्मण्यं विनापि परमप्रतिष्ठाप्रकर्षस्ते । रे^३ रे,

विशालतिलकारम्भ दम्भक्षोभकलानिधे ।

राजवेश्मसरःकङ्क रङ्क केनोपमीयसे ॥ ३१ ॥

सभासलिः—(सक्रोपम् ।)

कौपीनवानपि जटापटलाकुलोऽपि

भालस्थलस्खलितभस्मकणारुणाक्षः ।

उन्मादबन्धुरूपनीय गलेऽक्षमाला-

मुन्मार्ष्टि वारवनिता जघनं जघन्यः ॥ ३२ ॥

दन्तुरा—तुम्हेर्हि लज्जा कथं विक्रिणिदा । (क)

सभासलिः—अद्यैव हृष्टे महाजनपुरतः सुशीलादेव्या सुवर्णदाम्ना
क्रीता ।

अज्ञानराशिः—(मदनमञ्जरीमवलोक्य ।)

नेत्रानन्दभुवः प्रमोदवसतेरस्याः कुरङ्गीदृश-

स्तन्वङ्ग्याः स्तनशैलमूलविलसन्मुक्तालतापाशितः ।

विस्तीर्णे जघनस्थलीपरिसरे व्यामोहलीलाभर-

भ्रान्त स्वान्तकुरङ्ग यास्यसि कुतः पञ्चेषुबाणार्दितः ॥ ३३ ॥

(क) युष्मामिर्लज्जा कुत्र विक्रीता ।

---

१. 'जयपत्रमिति पत्रमर्पयति' ख. २. 'अये' इत्यारभ्य 'प्रकर्षस्ते' इत्यन्तं ख-ग-
पुस्तकयोर्नास्ति. ३. 'अरे रे' ख. ४. 'दन्तुरा' इत्यारभ्य 'क्रीता' इत्यन्तं क-पुस्तके
नास्ति. ५. 'पञ्चेषुबाणार्दितः' ख.

(परिवृत्य ।)

दुर्देवादवधीरिता रतिपतेरानन्दकन्दस्थली

प्राप्ता कल्पलता कथं कथमपि स्थानान्तरे विस्मृता ।

विज्ञाता न मया जडेन पुलकैरावेदिता विह्वला

बालापाङ्गतरङ्गभङ्गिमकलालीलानिधिः प्रेयसी ॥ ३४ ॥

(प्रविश्य ।)

मिथ्याराशिः—भो^१ भो, सअलतैवस्सिणीमुहमण्डणाए तुम्हाणं तव-
स्सिणीए पसववेअणा वड्ढदि (ता आगच्छध । (क)अज्ञानराशिः—(अतिरमसाङ्गस्म विकिरन् ।) तत्प्रसवकुशला काचिद-
न्विष्यताम् ।

सभासलिः—वयमेव प्रसवकर्मणि निपुणाः ।

(ततः प्रविशति पुत्रहस्ता तपस्विनी ।)

सभासलिः—(परिवृत्यावलोक्य च ।) अहौ भस्माङ्कुरस्य रमणीयता ।
किं च ।

आदन्तजननात्सद्य आ चूडानैशिकी क्रिया ।

त्रिरात्रमा व्रतादेशाद्दशरात्रमतः परम् ॥ ३५ ॥

(परिवृत्य ।)

दिगम्बरः—दन्तुले, हगे कामाउले मअणमञ्जरीणिमित्तं आगदे ।
ता गेण्हदु भोदी अण्पमुलेण सुवण्णघडिदं अलिहन्तम् । (ख)(क) भो भोः, सकलतपस्विनीमुखमण्डनाया युष्माकं तपस्विन्या प्रसव-
वेदना वर्तते तदागच्छत ।(ख) दन्तुरे, अहं कामाकुलो मदनमञ्जरीनिमित्तमागतः । तद्गृह्णातु भ-
वती अल्पमूल्येन सुवर्णघटितमर्हन्तम् ।

१. 'परिवृत्य जटासुरः' क; 'परिवृत्यावलोक्य च' ग. २. 'तेजसापाङ्ग' क. ३. 'सं-
मम' ख. ४. 'भो भोः' ख-ग-पुस्तकयोर्नास्ति. ५. 'तवस्सिबंस' ख. ६. 'काम्यन्वे-
ष्यताम्' क; 'काचिदाङ्गुरानीयताम्' ग. ७. 'कर्मकुशलाः' ख-ग. ८. 'अस्मादनन्त-
रम्' 'प्रविशति मिथ्याराशिः—हा तपस्विनीपुत्र' इत्यधिकमस्ति. ९. 'कामाचले' इति
ग-पुस्तके नास्ति. १०. 'परममुलेण' ख-ग.

दन्तुरा—(तपस्विनं प्रति ।) भो भुजङ्गराज, तुम्हेहिं जडोत्तरो व-
सीकरणमन्तं सिक्खविदो । (क)

अज्ञानराशिः—मयैव वात्सल्यादुच्चाटनमोहनमारणरण्डावशीकरण-
मन्त्रा अस्मै प्रदत्ताः ।

जटासुरः—तेहिं जेव्व मन्तेहिं हगे धम्मचलणसीलाए कुट्टणीर-
क्खसीए मुहकन्दरे पडिदो । (ख)

दन्तुरा—विमणा मअणमञ्जरी । ता जो एत्थ कुरूवो मलपक्कमि-
स्सिदो सो णीसारीअदु । (ग)

जटासुरः—(संरभसं लगुडमादाय ।) मए जेव्व णीसारिदव्वा सव्वे । (घ)

सभासलिः—तैदयं मुष्टिलगुडन्यायः । (पुरोऽवलोक्य ।) अहो पा-
ण्डित्यम् ।

पुनस्त्रिदण्डः पुनरेकदण्डः पुनःपुनर्वन्धकतामुपेतः ।

तपस्वितामेत्य जटासुरोऽयं नमोऽभवद्वञ्चकचक्रवर्ती ॥ ३६ ॥

(पुनरवलोक्य ।) युक्तमुक्तं केनापि ।

(क) भो भुजङ्गराज, युष्माभिर्जटासुरो वशीकरणमन्त्रं शिक्षितः ।

(ख) तैरेव मन्त्रैरहं धर्मचरणशीलायाः कुट्टनीराक्षस्या मुखकन्दरे पतितः ।

(ग) विमना मदनमञ्जरी । तद्योऽत्रकुरूपो मलपक्कमिश्रितः स निःसा-
र्यताम् ।

(घ) मयैव निःसारयितव्याः सर्वे ।

१. अस्मात्प्राक् 'भो दिगम्बर, केत्थ तुम्हेहिं लज्जा विक्खविदा । ('भो दिगम्बर, कुत्र युष्माभिर्लज्जा विक्रीता' इति च्छाया ।) दिगम्बरः (सावलेपम्)—इद्याए महाजणपुरदो सुसीलाए साहुवहुआए कीणिदा । एतेण धणेण कुलवाहिणो बहुअस्स तुरगभो दङ्कसदेहिं कीणिदो । सभासासोहवकसिगाणो मए कीणिदो । (इदं महाजनपुरतः सुशीलया साधु-
वध्वा क्रीता । एतेन धनेन कुलव्याधेर्वहुकस्य तुरगकष्टशतैः क्रीतः ।.....
..... । मया क्रीतः' इति च्छाया)' इति क-पुस्तकेऽधिकमस्ति. २. 'मया विध्यवात्सल्यात्' ख. ३. 'दिगम्बरः' ख-ग. ४. 'सभासम्' ख. ५. 'कोऽयं' क. ६. 'पुनरवलोक्य' ख-ग. ७. 'बन्धकतां' क. ८. 'भमो' ख.

उभावप्यश्रुतग्रन्थावुभावपि जडात्मकौ ।

अहो मोहस्य माहात्म्यं यदेकः शिष्यतां गतः ॥ ३७ ॥

(प्राचीमवलोक्य ।) अये, शशाङ्ककरनिकरनिवारिततिमिरमनोहरा दिशः ।
तथा हि ।

एष स्वर्गतरङ्गिणीजलमिलद्दिग्दन्तिदन्तद्युती

राजद्राजतकुम्भविभ्रमधैरः शीतांशुरभ्युद्गतः ।

हंसीयत्यमलाम्बुजीयति लसङ्घिण्डीरपिण्डीयति

स्फारस्फाटिककुण्डलीयति दृशमानन्दकन्दीयति ॥ ३८ ॥

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।)

लज्जाविक्रियो नाम प्रथमोऽङ्कः ।

द्वितीयोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशति विश्वासघातकनाम्ना मित्रेणानुगम्यमानो निःसंतानग्रामीणः

सङ्ग्रामविसरो नाम राजेन्द्रराजः ।)

(सङ्ग्रामविसरः सहर्षं कुण्डनीं वामपाणिना प्रणम्योपविशति ।)

दन्तुरा—पुत्रक, चिरं जीव । (क)

सङ्ग्रामविसरः—(मदनमञ्जरीमवलोक्य ।)

एतानि तानि हरनेत्रशिखिप्रबन्ध-

दग्धसरवणविनाशरसायनानि ।

केषां न विस्मयकराणि नितम्बिनीनां

विश्वप्रियाणि नयनार्धविलोकितानि ॥ १ ॥

अहो आश्चर्यम् ।

मुखं नूपुरयुगलं प्रथयत्यभिसारमायताक्षीणाम् ।

इति निर्मुखयोः स्तनयोर्मध्यं न त्यजति पञ्चशरः ॥ २ ॥

(क) पुत्रक, चिरं जीव ।

१. 'तमोमनोहरा' ख. 'तिमिरविमला मनोहराः' ग. २. 'भ्राजत्' ख; 'भ्रश्यत्' ग. ३. 'हरः' क. ४. 'दिशां' ख-ग. ५. 'निष्क्रान्तौ' ख. ६. 'जयो' ख. ७. क-पुस्तके अस्मात्प्राक् 'नेपथ्ये अतः परं दन्तुरापरिणयनं भविष्यति' इत्यधिकमस्ति. ८. 'राज-पुत्रः' ख. ९. 'राजसरायः' क-ग. १०. 'दन्तुरां' क. ११. 'प्रपद्य' ग. १२. 'अहो आश्चर्यम्' इति क-पुस्तके नास्ति. १३. 'मुखं' ख; 'रुचिरं' क. १४. 'कथयति' क.

किं च ।

नूनमुन्मादयन्त्येता नपुंसकमपि स्त्रियः ।

यदश्रान्तकुचोपान्तयातायातपरं मनः ॥ ३ ॥

(प्रविश्य ।)

विश्वासघातकः—(सहर्षम् ।)

उवहसइ पम्हलच्छी लच्छीए गहिरजलहिजलवासम् ।

आलिङ्गणपरिचुम्बणरहिअं गोरीएँ सोहगम् ॥ ४ ॥ (क)

सङ्ग्रामविसरः—(दन्तुरां प्रति ।) मातः, भुजद्वयोपार्जितं यदस्मदीयं तद्युष्मदीयमेव । किं तु ममाद्य नरपतिपुरतो राजवाहनतुरगप्रार्थनारसिकस्य मद-
नमञ्जरीदत्तहृदयस्य सङ्ग्रामावसरे विसरः संवृत्तः ।

दन्तुरा—जइ सो राआ राअवाहणं पअच्छदि, ता राउत्तराअसङ्ग्रामविसरेण किं कादव्वम् । (ख)

सङ्ग्रामविसरः—सङ्ग्रामे तदेवारुह्य पलायनं विधेयम् ।

दन्तुरा—राउत्तरअ, जुत्तमिदं तुम्हाणम् । (ग)

मदनमञ्जरी—(सहर्षम् ।) एदेहिं जेव्व चरिदेहिं सअलजुवइवल्लहा तुम्हे । (घ)

सङ्ग्रामविसरः—(तामालिङ्ग्य ।)

कोऽयं व्याजविधिः पुनः पुनरसौ वक्त्रा कटाक्षच्छटा

कम्पस्वेदपरिश्रमैरनुपमैरेभिः किमुच्छृङ्खलैः ।

(क) उपहसति पक्ष्मलाक्षी लक्ष्म्या गभीरजलधिजलवासम् ।

आलिङ्गनपरिचुम्बनरहितं गौर्याः सौभाग्यम् ॥

(ख) यदि स राजा राजवाहनं प्रयच्छति, तदा राउत्तराजसङ्ग्रामविसरे-
ण किं कर्तव्यम् ।

(ग) राउत्तराज, युक्तमिदं युष्माकम् ।

(घ) एतैरेव चरितैः सकलयुवतिवल्लभा यूयम् ।

१. 'किं च' इति ग-पुस्तके नास्ति. २. 'भवदीयं' क; 'युष्माकं' ख. ३. 'चित्तस्य' ग. ४. 'विसः' क. ५. 'कृतः' ग. ६. 'कामस्वेदपरिश्रमैः' क; 'कम्पस्वेदपरिश्रमैः' ख. ७. 'एभिर्विमूर्च्छितैः' ख.

प्रस्तावान्तरजल्पितानि सरला दृष्टिः स्मितं संवृतं

तन्वङ्ग्यास्त्रियुगीणसारममृतं मोक्षः पलालोपमः ॥ ५ ॥

(दन्तुरां प्रति ।) तत्कुत्र बन्धकीकृतः सारमेयो मे ।

दन्तुरा—स लोहसंकलं भञ्जिअ मं कम्मोडिअ ण जाणीअदि कहिं गदो । (क)

सङ्ग्रामविसरः—स मया विश्वासघातकपुरैत एव दृक्कशतेन कीतः सर्वाखेटकचतुरः पितृवदस्मान्पुष्पाति । अतिदुर्ललिततया जनन्याः क्रोडे स्वपिति । बालकैः सह क्रीडति । चुम्बति मुखाम्बुजानि । तन्मित्र विश्वासघातक, प्रबोधयैनाम् ।

विश्वासघातकः—(कुटनीकर्णमुपेत्य ।) इमिणा विक्रिणिदेण पञ्च वराडिआ वि ण लहदि । अण्णं अ, मअणमञ्जरीं गेण्हिअ पलाइदुमिच्छेदि । जैइ अण्णधा तदा दे पाअजुअलं छिवामि । अह अप्पणो पिअरं बन्धामि । (पुनः कर्णमुपेत्य ।) एदस्स सुवण्णकलसो वट्टदि । तं दाव गेण्ह । तुए मए अद्धं अद्धं वण्टिअ गहीअदु । एसो उण णीसारीअदु दुज्जणो । (ख)

दन्तुरा—जइ ण एआरिसा तुम्हे ता कहं मअणमञ्जरी रत्तिंदिवं तुम्ह गुणगणं सुमरदि । (ग)

सङ्ग्रामविसरः—भो भो मित्र विश्वासघातक, निवेदय मम निःसंतानग्रांमीणपट्टकम् ।

(क) स लोहशृङ्खलां भङ्क्त्वा मां.....न ज्ञायते कुत्र गतः ।

(ख) अनेन विक्रीतेन पञ्च वराटिका अपि न लभ्यन्ते । अन्यच्च, मदनमञ्जरीं गृहीत्वा पलायितुमिच्छति । यद्यन्यथा तदा ते पादयुगलं स्पृशामि । अथात्मनः पितरं बन्धामि । एतस्य सुवर्णकलशो वर्तते । तं तावद्ब्रूयाण । त्वया मयार्धमर्धं विभज्य गृह्यताम् । एष पुनर्निःसार्यतां दुर्जनः ।

(ग) यदि नैतादृशा यूयं तत्कथं मदनमञ्जरी रात्रिंदिनं युष्मदुणगणं स्मरति ।

१. 'मातः कुत्र' ग. २. 'समक्षं दृष्ट' ख. ३. 'जइ—बन्धामि' इति क-ग-पुस्तकयोर्नोस्ति. ४. 'ग्रांमीणं व्यापारपट्टकम्' ख.; 'ग्रांमीणव्यापारकपर्दकान्' क.

विश्वासघातकः—तस्स गामस्स वराडिआ जूअसंबन्धेण मए जेव्व गहिदा । अण्णं उण आदाउ णिवेदीअदु । (क) (इति पत्रं समर्पयति ।)

सङ्ग्रामविसरः—(मुखं प्रसार्य पठति ।)

वातालीमृतचटकैः सूकरविद्धिश्च मृतकवस्त्रैश्च ।

पवनानीतदलैरपि विक्रीतैः किं न धनलाभः ॥ ६ ॥

(वृद्धां जननीमुपनीय कुट्टनीं प्रति ।) अस्मदाखेटकौतुकं शुना विना न भवति । तदम्बैव कतिपयदिनानि यावदस्तु बन्धके । अनया च प्रतिदिनमवहितया सकलं दासीकर्म कर्तव्यम् । (मदनमञ्जरीमवलोक्य सानन्दम् ।)

प्रस्खलतु नीविबन्धः स्विद्यतु जघनं प्रवेपतामैङ्गम् ।

तदपि भुजंगमनोज्ञा स्मरसंपलम्पटा कुलटा ॥ ७ ॥

(सोद्वेगम् ।) विज्ञातास्तावद्विश्वासघातकाधिष्ठिता निजग्रामादयः । तत्प्राथर्य-
तामृणार्थं साधुर्लकटकसारः ।

(प्रविश्य ।)

लकटकसारः—सङ्ग्रामविसर, किणिदसुणअस्स जइ कवडिआ ण होन्ति ता मादरं विक्किणिअ कुक्कुरकवडिअं पअच्छ । (ख)

सङ्ग्रामविसरः—ऋणार्तस्य मम तावत्पञ्चदशपणान्युपनयतु भवान् ।

लकटकसारः—सङ्ग्रामविसर, अहमज्जादाए गेण्ह कवडिअम् । (ग)

सङ्ग्रामविसरः—(संविषादम् ।) कीदृशी ते व्यवहारमर्यादा ।

(क) तस्य ग्रामस्य वराटिका द्यूतसंबन्धेन मयैव गृहीता । अन्यत्पुनरा-
दाय निवेदयतु ।

(ख) सङ्ग्रामविसर, क्रीतशुनकस्य यदि कपर्दका न भवन्ति तदा मा-
तरं विक्रीय कुक्कुरकपर्दकान्प्रयच्छ ।

(ग) सङ्ग्रामविसर, अस्मन्मर्यादया गृहाण कपर्दकान् ।

१. 'मुखं' ग-पुस्तके, 'मुखं प्रसार्य' ख-पुस्तके च नास्ति. २. 'नु' क. ३. 'अ-
स्माकं' क. ४. 'बन्धके तावदस्तु' ग. ५. 'अन्तः' क. ६. 'मित्रविश्वासघातकाधि-
गता' क. ७. 'सङ्ग्रामविसर, किणिदसुणअस्स' इति क-पुस्तके नास्ति. ८. 'पञ्चाशत्'
क. ग. ९. 'सोद्वेगम्' क. १०.

शकटकसारः—(संस्कृतमाश्रित्य ।)

द्विगुणग्रहणेच्छायां ताम्बूलं नैष्ठिकीं कलाम् ।

भजन्ते ग्राहकाः पूर्वं राजपुत्र गतागतैः ॥ ८ ॥

दन्तुरा—(सोद्वेगम् ।) इमिणा लडअमेलएण उवहसिदा मअणमञ्जरी ।
सव्वे वि वअणसारा भणिदं वि ण पअच्छन्ति । (क)

(नेपथ्ये ।)

परधननिविष्टदृष्टिर्मिथ्याशुक्लस्तमोमयो जगति ।

सितदशनकिरणधोरणिधौतदिगन्तः परिस्फुरति ॥ ९ ॥

अपि च ।

ब्राह्मण्यदर्पपरिपृष्टविरञ्चिलीलः

शंभोरपि व्रतविधायुपहासशीलः ।

कूपाम्बुधौतकपिलाम्बरवेषवर्ती

दम्भप्रियः स्फुरति वञ्चकचक्रवर्ती ॥ १० ॥

(ततः प्रविशति मिथ्याशुक्लः ।)

मिथ्याशुक्लः—(परिवृत्त्यावलोक्य च ।) आर्ये, न भेतव्यं न भेतव्यम् ।
स्वाधीनैव लटकमेलकमण्डली । तथाहि ।

अज्ञानराशिर्व्यसनाकरोऽयमयं कुलव्याधिरुपाधिर्जन्यः ।

जटासुरोऽयं भुवि जन्तुकेतुर्विश्वासघाती नहि कश्चिदन्यः ॥ ११ ॥

(सकोपम् ।)

परापकारशून्यो यः क्षणार्धमपि तिष्ठति ।

स लोहकारमस्त्रेव श्वसन्नपि न जीवति ॥ १२ ॥

(क) अनेन लटकमेलकेनोपहसिता मदनमञ्जरी । सर्वेऽपि वचनसारा
भणितमपि न प्रयच्छन्ति ।

१. 'भजन्ते स्वादमात्रेण पुराणं षोडशापणाः' क. 'भक्षिता मोदकाः पूर्व भट्टपुत्र-
गतागतैः' ग. २. 'सविषादम्' क. ३. 'परिपृष्ट' क. ख. ४. 'अये' क. ५. 'पूर्णः'
ख. ६. 'जीवति' ग.

(मदनमञ्जरीमवलोक्य स्वगतम् ।)

उलङ्घ्य व्यासवाक्यामृतरससरसीं विश्वभव्यामभव्यां

ज्ञात्वा हेयानहेयान्सहजरिपुगणान्वीक्ष्य सभ्यानसभ्यान् ।

सेवामुन्मुच्य शंभोर्जगदभयकलाशासनव्यग्रपाणे-

मोहाल्लीलावतीनां व्यसनभुवि नरीनर्ति चेतःपरेतः ॥ १३

(नेपथ्ये ।)

गुरोर्गिरः पञ्चदिनान्युपास्य वेदान्तशास्त्राणि दिनत्रयं च ।

अमी समाघ्रातवितर्कवादाः समागताः फुङ्कटमिश्रपादाः ॥ १४

(ततः प्रविशति फुङ्कटमिश्रः ।)

फुङ्कटमिश्रः—अये, प्रासादशिखरप्राङ्गणमारूढा मदनमञ्जरी । तथाहि

उद्गीवयन्धरणिमण्डलमप्रयत्ना-

दावर्जयन्नमरवृन्दमुखाम्बुजानि ।

अस्या विनोदयति कस्य न चित्तवृत्तिं

प्रासादशैलशिखरप्रणयी मुखेन्दुः ॥ १५ ॥

मिथ्याशुक्लः—भो भोः फुङ्कटमिश्राः, युष्मानभिवादये ।

फुङ्कटमिश्रः—(उच्चैः ।) दीर्घायुर्भूयाः । (उपसृत्य ।) कुशलं भवतां
शुण्डवालग्रामनिवासिनाम् ।

मिथ्याशुक्लः—युष्मत्प्रासादात् ।

फुङ्कटमिश्रः—किं व्याख्यायते भवता ।

१. 'सकामं मदन' ख. २. 'व्यस्तपाणेः' क-ग. ३. 'व्यसनरुचि' ख. ४. सा-
हित्यदर्पणे हास्यरसोदाहरणत्वेनोद्धृतोऽयं श्लोकः. ५. 'फुङ्कटमिश्रपादाः' इति साहित्य-
दर्पणधृतः पाठः; 'फोङ्कटमिश्रपादाः' ख-ग. ६. अस्मादनन्तरं ग-पुस्तके 'अपि च,
अयं दुराचारपरो गुरुर्मे खट्वाङ्गमाच्छाद्य पटाञ्चलेन । विभ्रद्भृत्पुस्तकसंनिकाशं जपन्प-
वर्ग (?) भृशलम्बकूर्चः ॥' इत्यधिकमस्ति. ७. 'मङ्गलमप्रमत्तं' क. ८. अस्मादनन्तरं
ग-पुस्तके 'अन्यच्च, कन्दे स्थूलस्तदनु सरलः स्फारभूतोऽग्रदेशे वारंवारं निपतति
पुनर्वारंवारं प्रचण्डः । ईषद्वक्त्रः करिकरसमो मानिनीमानहन्ता युष्मद्वक्त्रे प्रविशतु सदा
स्वस्तिमान्मारदण्डः ॥ किं च 'यभस्व नित्यं यदि शक्तिरस्ति ते दिने दिने गच्छति
वत्स यौवनम् । मृताय को दास्यति पिण्डसंनिधौ तिलोदकैः सार्धमलोमकं भगम् ॥'
इत्यधिकमस्ति. ९. 'डोमवाड' ख; 'मुण्डिला' ग.

मिथ्याशुक्लः—‘चोदनालक्षणोऽर्थो धर्मः’ इत्यत्र सूत्रे धर्मनिर्णयं वि-
धाय ‘अष्टाकपालं हविर्निर्वपेत्स्वर्गकामः’ इत्येवमादिभिर्युक्तिभिः साधना-
धिकरणं व्याख्यायतेऽस्माभिः ।

फुङ्कटमिश्रः—(सहर्षम् ।) वत्स मिथ्याशुक्ल, महामहोपाध्यायोऽसि ।
(सविमर्शम् ।) अहह । ब्राह्मण्यं विनापि परमः प्रतिष्ठाप्रकर्षः । तथा हि
राठीया वचनरचना—

एष व्याकरणं न वेत्ति न कृतः काव्येष्वनेन श्रमः

श्रुत्वाचामति भट्टवार्तिकगिरैः स्नाति स्पृशंस्तद्विदः ।

चण्डालानिव तर्कशासनपटूनैयायिकान्मन्यते

राठीयैरतिहर्षगद्गदगलैः प्राभाकरः श्रूयते ॥ १६ ॥

मिथ्याशुक्लः—(सकोपम् ।) अद्यास्मद्यज्ञागारवार्ता नाकर्णिता भ-
वद्भिः । तथाहि ।

संसिक्ते कुशवारिणा मस्त्रपतौ ब्रह्मण्युपान्तस्थिते

यज्ञागारगताः कथं कथमपि स्पृष्टाः किमिन्द्रादयः ।

कोणस्थोऽपि पुरस्कृतोऽपि यजुषा गौरीभुजंगो मया

हव्याशाविकलः कपालिकधिया निर्णकासितो धूर्जटिः ॥ १७ ॥

किं^{१०} च, विषमैव भवतां वाचोर्युक्तिर्दुण्ढौलीग्रामनिवासिनाम् । पृच्छामि
तावत् । एकदण्डमतमभ्यस्तं भवद्भिः । तत्कथं मिश्रता भवताम् ।

फुङ्कटमिश्रः—व्याख्यायतेऽस्माभिः कर्ममीमांसा ब्रह्ममीमांसा च ।
अतो दर्शनद्वयज्ञानाद्वयं मिश्राः ।

मिथ्याशुक्लः—अये, परस्पराविरोधादेकमेव दर्शनम् । तत्कुतो मि-

१. ‘निर्णयविधौ’ ख. २. ‘स च महाप्रभाकरोऽस्ति’ क; ‘वत्स महाभाग्योऽसि’
ग. ३. ‘परमनैष्ठिकप्रकर्षः’ क. ४. ‘राठीया वचनरचना’ क-पुस्तके नास्ति. ५. ‘गिरं’
क. ६. ‘इति’ ख. ७. ‘महेन्द्रादयः’ ख. ८. ‘परिष्कृतो’ क. ९. ‘निर्धारितो’ ख.
१०. ‘फोङ्कटमिश्रः’ ग. ११. ‘एषैव भवतां वाचोर्युक्तिर्दुण्ढुपाल’ क-ग. १२. ‘भवतां
मिश्रतायाता’ ख; ‘मिश्रता समायाता भवताम्’ ग. १३. ‘दर्शनं कुर्वः’ क; ‘दर्शनं
सम्भवते’ ख. १४. ‘तत्कुतो मिश्रतामिमानः’ ख; ‘अतो मिथ्या मिश्रामिमानम्’ ग.

श्राभिधानम् । किं च, वेदान्तवादिनां भवतामप्रामाणिकमद्वैतं प्रामाणि-
वा । प्रमाणमस्ति चेद्वैतापत्तिः । अथ प्रमाणं नास्ति चेत्कथमद्वैतोपलब्धि-

फुङ्कटमिश्रः—अस्त्येव प्रमाणं किं त्वभिन्नम् ।

मिथ्याशुक्लः—तदेव प्रमाणं तदेव प्रमेयमिति गम्भीरा वेदान्तचर्चा

फुङ्कटमिश्रः—अलमतिशुष्कचर्वणेन । मदनमञ्जरीस्वस्त्ययनार्थं व-
मागताः ।

मिथ्याशुक्लः—(मदनमञ्जरीमवलोक्य ।)

किं नेत्रयोरमृतवर्तिरियं विधातु-

राद्या किमद्भुतशरीरविधानलेखा ।

संसारसारमहह त्रिजगत्पवित्रं

तद्रत्नमेतदुपसर्पति पङ्कजाक्षी ॥ १८ ॥

अपि च ।

एतस्याः स्तनभारभङ्गुरमुरः पीर्णां नितम्बस्थली

मध्यं मज्जति नाभिगर्तपतितं नैन्यं परं मुञ्चति । (?)

धैर्यं धेहि मनःकुरङ्ग पुरतो रोमावलीवागुरा

तर्कि भावि गतागतव्यसनिनः किं वा विधेयं विधेः ॥ १९ ॥

(सहर्षम् ।) पुनरवलोक्यतामियम् ।

फुङ्कटमिश्रः—(तामवलोक्य ।)

लावण्यामृतसरसी 'ललितगतिर्विकचकमलदलनयना ।

कस्य न मदनशरासनविधुरमनस्तापमपहरति ॥ २० ॥

१. 'किं च' ख-पुस्तके नास्ति. २. 'वेदिनां' ख. ३. 'प्रामाणिकं' ग. ४. 'प्रा-
माणिकं' ग. ५. 'कुतो वै अद्वैतसिद्धिरिति' ख. ६. 'तु न भिन्नम्' क. ७. 'गम्भीरता
वेदान्तवादिनाम्' ख. ८. 'वयस्यालमतिचर्वितचर्वणेन' क; 'अलं शुष्कतर्कवादेन वयं
मदनमञ्जरीवार्ताकर्णनाय समागताः' ग. ९. 'अमृतसिन्धुः' क-ग. १०. 'कान्ता'
क; 'कीर्णा' ग. ११. 'नाल्पं चलं चुम्बति' ख; 'नाभ्यं चलं चुम्बति' ग. १२. 'तर्कि
श्रान्तिगतागत' ख; 'मेयं भाति गतागत' ग. १३. 'विमलतनुः' क. १४. 'विकल'
ख; 'विह्वलहस्तापमपनयति' ग.

अपि च ।

तैस्तैर्बन्धप्रबन्धैः कति कति न कृता जागरा नागरीभि-

नीतः कामः प्रतिष्ठां रैतिरभसरसप्रार्थनाभिर्नवाभिः ।

तन्वीयं किं तु नीलोत्पलदैलयुगलप्रोज्ज्वलस्निग्धदृष्टि-

निर्व्याजैरङ्गहारैरुपचरति चमत्कारमन्तर्गभीरम् ॥ २१ ॥

मिथ्याशुक्लः—अरेरे नैरपशो, विषमाः शृङ्गारकथाः । अतिसंनिहित-
मदनचेष्टानुवादिन उक्तिरेव ते ग्राम्या । तत्तद्विशेषरहितैश्च वचनैर्न किञ्चि-
दुक्तं भवति । तथाहि ।

यज्जल्पितं किमपि यच्च विलोकितं य-

दांज्ञाप्रदानमसकृद्भुजवल्लिवन्धः ।

प्रत्यङ्गचुम्बनकलाकलहानुवृत्ति-

रेतत्सुखं तदधिका मदनस्य सृष्टिः ॥ २२ ॥

(इत्यन्योन्यं कलहं कुरुतः । ततो मिथ्याशुक्लेन गलहस्तं दत्त्वा निःसारितः फुट्टमिश्रः ।)

(ततः प्रविशति चमरसेनविहारवासी व्यसनाकरो बन्दी ।)

व्यसनाकरः—(पुरोऽवलोक्य ।) हाँ धिक्, कष्टम् । पृथुजघनया रजकया
विना रजन्यां समुत्खातनिधानस्थानमिव विभाति भवनम् । तथाहि ।

अनङ्गमङ्गलारम्भकुम्भाविव पयोधरौ ।

कस्य नार्तिहरौ तस्याः करपल्लवसंगतौ ॥ २३ ॥

अपि च ।

सप्रेमप्रसराः प्रेमोदमधुराः पीयूषवर्षोत्कराः

सान्द्रानन्दकराः स्मरज्वरहरास्तास्ताः कलाः सुश्रुवः ।

१. 'एभिः प्रबन्धैः' ख. २. 'रसरमस' ख. ३. 'दलनयना' क. ४. 'मनुष्यपशो'
क. ५. 'चेष्टानुवादेन' क; 'चेष्टानुवादिनी' ख. ६. 'तद्विशेष' ख-ग. ७. 'वचनैः' क-
पुस्तके नास्ति. ८. 'भवति' क-पुस्तके नास्ति. ९. 'वक्रविलोकितं' ख-ग. १०. 'प्री-
तिप्रदानं' ख. ११. 'तदधिका मदनप्रवृत्तिः' क. १२. 'कलहायमानौ नृत्यतः' ख.
१३. 'निःसारिताः फुट्टमिश्राः' ग. १४. 'चमरसेनग्राम' क; 'चमरिग्राम' ग.
१५. 'बहुः' क; 'कुविन्दः' ख. १६. 'अहो धिक्' क; 'हा धिक् हा धिक्' ग.
१७. 'तयोपासिकवातया रजकदुहित्रा' ख. १८. 'रजन्यां' क-पुस्तके नास्ति.
१९. 'आभाति मे हृदयम्' ख. २०. 'संगिनौ' क. २१. 'प्रसादमधुराः' ख.

प्रातर्विह्वलयन्ति नः स्मृतिपथारूढा निर्गूढा मनः

कृत्याकृत्यविचारनिष्ठुरकथासंबन्धगन्धच्छिदः ॥ २४ ॥

(परिवृत्य ।)

दिगम्बरः—अलेले भिक्खुआ, दूलं गच्छ । असदिसजादिफंस
दो सि । (क)

व्यसनाकरः—धिङ्मूर्ख, जातिरेव नास्ति । तथा च सुंगतमतानुगं व
एतासु पञ्चस्ववभासिनीषु प्रत्येकबोधस्फुटमण्डलीषु ।

साधारणं षष्ठमिहेक्षते यः शृङ्गं शिरस्यात्मन ईक्षते सः ॥ २

किं चास्मन्मते क्षणिकाः सर्वे भावाः । न ह्यात्मा स्थायीति ।
कुत्र रजकीदूषणम् ।

दिगम्बरः—ता किं दिण्णो दोस उववण्णोत्थि णो वा । (ख)

व्यसनाकरः—विनाशशीला भावा जायन्ते ।

दिगम्बरः—अलेले भिक्खुआ, उत्पत्तिक्खणो विणासक्खणो
पलम्पलाविलुद्धम् । ता मिण्णो उत्पत्तिक्खणो ति मिण्णो विणासक्ख
त्ति । (ग)

संभासलिः—(संहासम् ।)

शृणोति श्रुतिहीनोऽपि जातिहीनोऽपि जातिमान् ।

स्वीकृतक्षणभङ्गोऽपि जेतुमन्यं समीहते ॥ २६ ॥

(क) अरेरे भिक्षुक, दूरं गच्छ । असदृशजातिस्पर्शदूषितोऽसि ।

(ख) तर्कि दत्तो दोष उपपन्नोऽस्ति न वा ।

(ग) अरेरे भिक्षुक, उत्पत्तिक्षणो विनाशक्षण इति परम्पराविरुद्धम्
तद्विन्न उत्पत्तिक्षण इति भिन्नो विनाशक्षण इति ।

१. 'प्राप्य ध्यानकथा न च स्मृतिपथा—' क. २. 'श्रुति' ख. ३. 'निगूढासनाः'
क-ख. ४. 'सौगतपादानुगं वचः' ख. ५. 'पञ्चस्वपि वस्तुधीषु' ख. ६. 'प्रत्यक्षप्रबो
धस्फुटभङ्गुरीषु' ख. 'प्रत्यक्षबोधं स्फुटमण्डलीषु' ग. ७. 'ततः क रजकीस्पर्श' ख
'तत्कुतो रजकीकुचस्पर्श' ग. ८. 'विनश्वरस्वभावत्वं जातेः' ग. ९. 'बहुः' ग
१०. 'सहर्षम्' ख.

व्यसनाकरः—धिक्पूर्व, किमनेन शब्दच्छलेन । अहं पैञ्चाख्यानप-
ठनार्थं दन्तुरया समाहृतः । तत्किमनेन वृथा भिक्षुकलहेन ।

सभासलिः—तत्किं तत्र गतो भवान् ।

व्यसनाकरः—(अश्रुत्वैव मदनमञ्जरीमवलोक्य ।)

किमपि किमपि कापि कापि लभ्या सखीभ्यः

पृथुलशिथिलनेत्रप्रान्तकान्तैर्वचोभिः ।

उषसि सुरतसंपत्ताण्डवाडम्बराणि

प्रथयति शिथिलाङ्गी कस्यचित्पुण्यभाजः ॥ २७ ॥

(ततः कलहं कृत्वा दिगम्बरेण निःसारितो व्यसनाकरः ।)

दिगम्बरः—(परिवृत्य ।) भो उवज्झाअ महाभाअ, हगे कामाउले ।
विवाहसद्दालुणी एसा वि कुट्टणी तरुणी व्व पडिहादि । ता मज्झ कदे
पदाणेण पसीददु । मअणमञ्जरी इण तुम्ह अणुरत्ता भोदु । (क)

सभासलिः—(ततः संकेतस्थाने मदनमञ्जरीमवलोक्य स्वगतम् ।)

आयातासि कथं नमामि चरणौ वासः स्वलत्पूरुतो

मामालिङ्ग्य मृगेक्षणे क्षणमिह व्यालुप्यतां संभ्रमः ।

इत्यासन्नरतेस्तरङ्गितदृशः कम्पाकुलायाः पुन-

स्तस्याः स्यादभिसार एष समयः स्वप्नेऽपि शान्तिः कुतः ॥ २८ ॥

(दिगम्बरं प्रति ।) युक्तमुक्तं भवता । किं तु दन्तुरां स्वीकारयामि तावत् ।

(क) भो उपाध्याय महाभाग, अहं कामाकुलः । विवाहश्रद्धालुरेषापि
कुट्टनी तरुणीव प्रतिभाति । तन्मम कृते प्रदानेन प्रसीदतु । मदनमञ्जरी
पुनर्युष्मदनुरक्ता भवतु ।

१. 'शब्दवाक्यच्छलेन' ख. २. 'सुरापानार्थं' ख. ३. 'किममुना शुष्कवादेन' ख.
'मिक्षोः शुष्ककलहेन' ग. ४. 'मिथ्याशुक्लः' ख. ५. 'किमपि ललितभावा कापि
सभ्या' ख.; 'किमपि किमपि जल्पन्त्येकतः....' ग. ६. 'कान्ता' ख. ७. 'मिथ्याशुक्लेन'
ख. ८. 'कुट्टनी' क-ख. ९. 'दासः स्वलत्प्रतो' ग. १०. 'क्षणमिह व्यालुप्यतां वि-
भ्रमः' क.; 'व्यावर्त्यतां संभ्रमः' ग. ११. 'सैन स्यादपरोऽभिसारसमयः' ख. १२. ख-
प्नेऽतिकान्तः कुतः' क. 'स्वप्नेऽपि शान्तक्रमः' ग.

(उपसृत्य ।) दन्तुरे, त्वद्रुणाकृष्टोऽयं दिगम्बरस्त्वामभिलषति । त्वं चाद्य नवनवतिवर्षदेशीया युवतिः । तथाहि ।

निबिडितनूपुरमधुराः कस्य निगूढा न सन्ति ते निधयः ।

रिपुरिव यदि न विसर्पति करकिसलयवलयझंकारः ॥ २९ ॥

तदनुष्ठीयतां युवयोर्विवाहः ।

दन्तुरा—(सलज्जम् ।) जं तुम्हाणं संमदं भोदि । (क)

सभासलिः—(सविमर्शं विवर्णं दिगम्बरमवलोक्य ।) युक्तमुक्तं व्यासेन-

‘वेपथुर्मलिनं वक्त्रं दीना दृग्गद्गदः स्वरः ।

मरणे यानि चिह्नानि तानि चिह्नानि याचके’ ॥ ३० ॥

तद्विवाहाय समाहूयतां जैङ्गमनामा चतुर्वेदः ।

(प्रविश्य ।)

जङ्गमः—अद्य मम कुट्टनीविवाहव्याकृष्टस्य भुजाभ्यां गङ्गां समुत्तं समागतस्य संध्यापि विस्मृता । अहह, आमन्त्रितस्यापि मे संध्यावन्दना-
क्तस्य महती वेलातिक्रान्ता । तन्न युक्तम् । तथा चाह भगवान्व्यासः—

‘स्वकार्यव्यापृतेनापि धर्मः कार्योऽन्तरान्तरा ।

दाप्ता बद्धोऽपि हि भ्राम्यन्धासग्रासं करोति गौः’ ॥ ३१ ॥

(उपसृत्य ।)

क्षपणकः—चउव्वेअ, तुम्ह चलणजुअलं पणमामि । (ख)

चतुर्वेदः—

दोषाकरमुखीमेनां दन्तुरां प्राप्य चण्डिकाम् ।

भज त्वं शूलिनः कान्तिं श्मशानाश्रमवासिनः ॥ ३२ ॥

(क) यद्युष्माकं संमतं भवति ।

(ख) चतुर्वेद, युष्मच्चरणयुगलं प्रणमामि ।

१. ‘सरभसमुपसृत्य’ ग. २. ‘निपतनूपुर’ ख. ३. ‘याच्छादीनं’ ख. ४. ‘तद्विवा-
हार्थमानीयतामनयोऽन्मत्तमानसयोः’ ग. ५. ‘दृग्गणनामा’ ख. ६. ‘ततः प्रविशति
वृषणः । वृषणाः’ ख. ७. ‘अद्य मया कुट्टनीविवाहे भोज्यभोजनार्थिना बुभुक्षिते
भुजाभ्यां कष्टेन गङ्गामुत्तीर्य समागतेन’ ख. ८. ‘अत एवोक्तं व्यासेन’ ग. ९. ‘चर्चि-
काम्’ ख-ग.

व्यसनाकरः—धिक्पूर्व, किमनेन शब्दच्छलेन । अहं पेञ्चाख्यानपठनार्थं दन्तुरया समाहृतः । तत्किमनेन वृथा भिक्षुकलहेन ।

सभासलिः—तत्किं तत्र गतो भवान् ।

व्यसनाकरः—(अश्रुत्वैव मदनमञ्जरीमवलोक्य ।)

किमपि किमपि कापि कापि लभ्या सखीभ्यः

पृथुलशिथिलनेत्रप्रान्तकान्तैर्वचोभिः ।

उषसि सुरतसंपत्ताण्डवाडम्बराणि

प्रथयति शिथिलाङ्गी कस्यचित्पुण्यभाजः ॥ २७ ॥

(ततः कलहं कृत्वा दिगम्बरेण निःसारितो व्यसनाकरः ।)

दिगम्बरः—(परिवृत्य ।) भो उवज्ज्ञाअ महाभाअ, हगे कामाउले । विवाहसद्दालुणी एसा वि कुट्टणी तरुणी व्व पडिहादि । ता मज्झ कदे पदाणेण पसीददु । मअणमञ्जरी इण तुम्ह अणुरत्ता भोदु । (क)

सभासलिः—(ततः संकेतस्थाने मदनमञ्जरीमवलोक्य स्वगतम् ।)

आयातासि कथं नमामि चरणौ वासः स्वलत्यूरुतो

मामालिङ्ग्य मृगेक्षणे क्षणमिह व्यालुप्यतां संभ्रमः ।

इत्यासन्नरतेस्तरङ्गितदृशः कम्पाकुलायाः पुन-

स्तस्याः स्यादभिसार एष समयः स्वप्नेऽपि शान्तिः कुतः ॥ २८ ॥

(दिगम्बरं प्रति ।) युक्तमुक्तं भवता । किं तु दन्तुरां स्वीकारयामि तावत् ।

(क) भो उपाध्याय महाभाग, अहं कामाकुलः । विवाहश्रद्धालुरेषापि कुट्टनी तरुणीव प्रतिभाति । तन्मम कृते प्रदानेन प्रसीदतु । मदनमञ्जरी पुनर्युष्मदनुरक्ता भवतु ।

१. 'शब्दवाक्यच्छलेन' ख. २. 'सुरापानार्थ' ख. ३. 'किममुना शुष्कवादेन' ख. ४. 'भिक्षोः शुष्ककलहेन' ग. ५. 'मिथ्याशुक्लः' ख. ६. 'किमपि ललितभावा कापि संभ्या' ख. ७. 'किमपि किमपि जल्पन्त्येकतः...' ग. ८. 'कान्ता' ख. ९. 'मिथ्याशुक्लेन' ख. १०. 'कुट्टनी' क-ख. ११. 'दासः स्वलत्यूरुतो' ग. १२. 'क्षणमिव व्यालुप्यतां वि-भ्रमः' क. १३. 'व्यावर्त्यतां संभ्रमः' ग. १४. 'तत्र स्यादपरोऽभिसारसमयः' ख. १५. 'स्वप्नेऽपि शान्तिक्रमः' ग.

(उपसृत्य ।) दन्तुरे, त्वद्गुणाकृष्टोऽयं दिगम्बरस्त्वामभिलषति । त्वं चाद्यापि नवनवतिवर्षदेशीया युवतिः । तथाहि ।

निबिडितनूपुरमधुराः कस्य निगूढा न सन्ति ते निधयः ।

रिपुरिव यदि न विसर्पति करकिसलयवलयझंकारः ॥ २९ ॥

तदनुष्ठीयतां युवयोर्विवाहः ।

दन्तुरा—(सलज्जम् ।) जं तुम्हाणं संमदं भोदि । (क)

सभासलिः—(सविमर्शं विषेणं दिगम्बरमवलोक्य ।) युक्तमुक्तं व्यासेन—

‘वेपथुर्मलिनं वक्रं दीना दृग्गद्गदः स्वरः ।

मरणे यानि चिह्नानि तानि चिह्नानि याचके’ ॥ ३० ॥

तद्विवाहाय समाहूयतां जैङ्गमनामा चतुर्वेदः ।

(प्रविश्य ।)

जङ्गमः—अद्य मम कुट्टनीविवाहव्याकृष्टस्य भुजाभ्यां गङ्गां समुत्तीर्य समागतस्य संध्यापि विस्मृता । अहह, आमन्त्रितस्यापि मे संध्यावन्दनासक्तस्य महती वेलातिक्रान्ता । तन्न युक्तम् । तथा चाह भगवान्व्यासः—

‘स्वकार्यव्यापृतेनापि धर्मः कार्योऽन्तरान्तरा ।

दाप्ता बद्धोऽपि हि भ्राम्यन्धासग्रासं करोति गौः’ ॥ ३१ ॥

(उपसृत्य ।)

क्षपणकः—चउब्बेअ, तुम्ह चलणजुअलं पणमामि । (ख)

चतुर्वेदः—

दोषाकरमुखीमेनां दन्तुरां प्राप्य चण्डिकाम् ।

भज त्वं शूलिनः कान्तिं श्मशानाश्रमवासिनः ॥ ३२ ॥

(क) यद्युष्माकं संमतं भवति ।

(ख) चतुर्वेद, युष्मच्चरणयुगलं प्रणमामि ।

१. ‘सरभसमुपसृत्य’ ग. २. ‘निपतन्नूपुर’ ख. ३. ‘याच्ञादीनं’ ख. ४. ‘तद्विवा-
हार्थमानीयतामनयोरुन्मत्तमानसयोः’ ग. ५. ‘दूगणनामा’ ख. ६. ‘ततः प्रविशति
दूगणः । दूगणः’ ख. ७. ‘अद्य मया कुट्टनीविवाहे भोज्यभोजनार्थिना बुभुक्षितेन
भुजाभ्यां कष्टेन गङ्गासमुत्तीर्य समागतेन’ ख. ८. ‘अत एवोक्तं व्यासेन’ ग. ९. ‘चर्चि-
काम्’ ख-ग.

सभासलिः—भो भोः चतुर्वेद, सत्वरमनुष्ठीयतामनयोर्विवाहः ।

चतुर्वेदः—(संहासम् ।)

स्तनौ प्रचलितावस्या विमर्दात्तावधोमुखौ ।

विशुष्कस्य नितम्बस्य वार्तां कर्तुमिवोद्यतौ ॥ ३३ ॥

तदद्यैव ज्येष्ठानक्षत्रे शनैश्चराधिष्ठिते धनुषि लम्बे युक्तः स्यादनयोर्विवाहः ।

सभासलिः—तत्रैव वैधव्यं ध्रुवम् ।

चतुर्वेदः—उपरितनभागे यदा वैधव्यं तदा को दोषः ।

सभासलिः—साधूक्तम् ।

चतुर्वेदः—(दिगम्बरमर्कपुष्पैरलंकृत्य ।) तदुपसर्पतु तावदेनां वरवेषधारी करग्रहणाय दिगम्बरः ।

(ततः प्रविशति वरवेषधारी दिगम्बरः ।)

चतुर्वेदः—(स्वस्त्ययनार्थं पुष्पाक्षतान्यादाय ।)

जातस्य हि ध्रुवं मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च ।

तस्मादपरिहार्येऽर्थे न त्वं शोचितुमर्हसि ॥ ३४ ॥

दिगम्बरः—(कुट्टनीं प्रति शनैः ।) तुम्हे किं वेसामाई उत वेसा । जइ वेसा ता गहणकं लेहु । अह जइ वेसामाई ता अभिवादेमि । (क)

दन्तुरा—अण्णस्सिं समए भणिस्सदि । (ख)

(दिगम्बरः करग्रहणं कृत्वोपविशति ।)

सभासलिः—अस्मिन्कन्यादानसमये दक्षिणार्थं सुगन्धताम्बूलार्थं च पदहडाग्रामो मया दत्तः । मधुपर्कार्थं विसहडाग्रामश्च ।

(क) यूयं किं वेश्यामाता उत वेश्या । यदि वेश्यातद्ग्रथनकं गृहाण । अथ यदि वेश्यामाता तदामिवादये ।

(ख) अन्यस्मिन्समये भणिष्यति ।

१. 'विमर्शयन्निव' ख. २. 'प्रपतितौ' क. ३. 'उत्सुकौ' क. ४. 'मिथ्याशुक्लः— तत्र वैधव्यं जायते' ख. ५. 'ध्रुवं' क-पुस्तके नास्ति. ६. उपरिभागे वैधव्यमस्तीति को दोषः खः. ७. 'सभासलिः—साधूक्तम्' क-ग-पुस्तकयोर्नास्ति. ८. 'अर्कपुष्पैः' ख-ग-पुस्तकयोर्नास्ति. ९. 'परिक्रामति' ख. १०. 'पुष्पाक्षतमादाय पठति' ख. ११. 'दवाडग्रामविहसडाग्रामौ तुभ्यमहं प्रदत्तवान्' ख.

चतुर्वेदः—भो भो उपाध्याय, यावदाभ्यां लीलागारे रतिर्न दीयते तावत्कुतो यौतुककौतुकम् ।

सभासलिः—एतयोरत्र कौतुकागारे महाशय्या क्रियताम् । यो यत्र म्रियते तस्य तत्रैव दौहो युक्तः ।

चतुर्वेदः—(उभावप्यवलोक्य ।) अपनीतोऽस्य हृद्विलासिनीविमर्देन विगन्धः । तदलं कालविलम्बेन । प्रदीयतां मे वैवाहिकी दक्षिणा ।

(दिगम्बरो हरीतकीयुगलमुपनयति ।)

चतुर्वेदः—(सकोपम् ।) अरे रे निर्लज्ज नैमक लुञ्चितकेश दिगम्बर, अनेकव्रतोपवासनियमपरस्य शूद्रप्रतिग्रहनिवृत्तस्य चतुर्वेदाध्यायिनः शुक्लस्य महाब्राह्मणस्य मम दक्षिणाप्रलोपस्त्वया कर्तव्यः । तदेनामादाय यास्यामि । (इति परस्परं दक्षिणाकलहाकुलौ नृत्यतः ।)

कुलव्याधिः—(परिवृत्य ।)

विहसन्तकअन्तनहच्छेडा अहवा तिमिराणं घडा णिविडा ।

भअवाणसमाणसमुल्लसिआ मिलिआ जमि रक्खसरक्खसिआ ॥ ३५ ॥

कलकङ्कणलम्भिअबाहुलदा घणकुन्तलका मुहभूसणआ ।

वरिसा उण मेहजलाकुलिआ णिविडन्तपओहरमण्डलिआ ॥ ३६ ॥(क)

(इति पुनर्नृत्यतः ।)

(क) विहसत्कृतान्तनखच्छेदा अथवा तिमिराणां घटा निविडा ।

भगवत्समानं समुल्लसिता मिलिता यथा राक्षसराक्षसिकाः ॥

कनककङ्कणलम्भितबाहुलता घनकुन्तका मुखभूषणकाः ।

वर्षाः पुनर्मेघजलाकुलिता निविडितपयोधरमण्डलिताः ॥

१. 'यावदस्माकं न दीयते' ख. २. 'क्रियते दाहः' ख. ३. 'विमर्दनेन तयोर्गर्वः' ख; 'वेदिविमर्देनानयोर्गन्धः' ग. ४. 'नैमक लुञ्चितकेश दिगम्बर' क-ग-पुस्तकयो-
नस्ति. ५. 'न कर्तव्यः' ख. ६. 'गच्छामि' क. ७. 'अन्योन्यं दक्षिणाकलहायमानौ
नृत्यतः' क; 'दक्षिणार्थमन्योन्यं कलहायमानौ नृत्यतः' ग. ग-पुस्तके 'नृत्यतः' अस्मा-
दनन्तरं 'भुक्ता हि मया गिरयः स्नातोऽहं वह्निना पिबामि वियत् । हरिहरहिरण्यगर्भा
मत्पुत्रास्तेन नृत्तामि ॥' इत्यधिकमस्ति. ८. 'नृत्यति' ख; 'नृत्यन्त उत्पतन्ति' ग.

सभासलिः—

चुम्बन्तः सरसीमुखाम्बुजवनं पान्थप्रमोदच्छिदः

प्रोन्मीलन्नवमालिकापरिमलाः श्रीखण्डसंबन्धिनः ।

संभोगश्रमवैरिणः स्मरशरव्यापारविस्तारिणः

कार्णाटीभुजवल्लिबन्धविकलाः सर्पन्ति मन्दानिलाः ॥ ३७ ॥

अपि च ।

भूदेवस्वस्तिवादस्तिरयतु दुरितं नीरुजः सन्तु सन्तः

सन्तु प्रौढारिवीरव्रजविजयकलाशालिनः क्षोणिपालाः ।

आस्तां विद्वत्प्रकाण्डश्रवणपुटचमत्कारि काव्यं कवीना-

मस्तु व्यामोहशान्तिः सृजतु हृदि मुदं निश्चलां चन्द्रचूडः ॥ ३८ ॥

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।)

दन्तुरापरिणयो नाम द्वितीयोऽङ्कः ।

समाप्तमिदं लटकमेलकं नाम प्रहसनम् ।

१. 'मल्लिकासुरभिकाः' क. २. 'जीवातवः' ख. ३. 'अपि च' क-ख-पुस्तकयो-
नीति. ४. 'विजराः सन्तु पुष्टाः' ख. ५. 'विद्वच्चोर' ख-ग.

लटकमेलकस्थश्लोकानां सूची ।

	पृ०	अ०	श्लो०		पृ०	अ०	श्लो०
अज्ञानराशिर्व्यसनाकरो	२०	२	११	चक्षुरोगे समुत्पन्ने ...	११	१	२५
अनङ्गमङ्गलारम्भकुम्भा	२४	२	२३	चित्रं चरित्रं स्खलितव्रता	३	१	७
अन्तर्निमग्नं नयनद्वयेन	५	१	१४	चुम्बन्तः सरसीमुखा...	३०	२	३७
अर्कक्षीरं वटक्षीरं ...	११	१	३६	जातस्य हि ध्रुवं मृत्यु	२८	२	३४
अविलम्बकूपक्षम्पः कटु	९	१	२०	तपस्विनामुना सत्यं ...	१३	१	३०
आदन्तजननात्सद्य ...	१४	१	३५	तैस्तैर्बन्धप्रबन्धैः कति	२४	२	२१
आनन्दकारि मदनज्वर	७	१	१६	दुग्धभुङ्गो जो णिअघर	४	१	१२
आयस्यति भवतोऽयं...	८	१	१७	दुर्दैवादवधीरिता ...	१४	१	३४
आयातासि कथं नमामि	२६	२	२८	दोषाकरमुखीमेनां दन्तुरां	२७	२	३२
उत्काशे कण्ठदाहः प्रचुर	९	१	२१	द्विगुणग्रहणेच्छायां ...	२०	२	८
उद्गावयन्धरणिमण्डल	२१	२	१५	द्विमुखानां पटुडिण्डिम	३	१	११
उभावप्यश्रुतग्रन्थावुभा	१६	१	३७	नष्टश्रुतिर्व्यक्तभुजङ्ग ...	१२	१	२८
उलङ्घय व्यासवाक्यामृत	२१	२	१३	निबिडितनूपुरमधुराः...	२७	२	२९
उवहसइ पम्हलच्छी ...	१७	२	४	निस्त्रिशक्षतकुम्भिकुम्भ	२	१	५
एतस्याः स्तनभारभङ्गुर	२३	२	१९	नूनमुन्मादयन्त्येता ...	१७	२	३
एतानि तानि हरनेत्र...	१६	२	१	नेत्रानन्दभुवः प्रमोदवसते	१३	१	३३
एतासु पञ्चस्ववभासिनीषु	२५	२	२५	परधननिविष्टदृष्टि ...	२०	२	९
एष व्याकरणं न वेत्ति न	२२	२	१६	परापकारशून्यो यः ...	२०	२	१२
एष स्वर्गतरङ्गिणीजल	१६	१	३८	पुनस्त्रिदण्डः पुनरेकदण्डः	१५	१	३६
कतिपयनिमेषवर्तिनि ...	३	१	९	प्रस्खलतु नीविबन्धः...	१९	२	७
कलकङ्कणलम्भिअबाहु	२९	२	३६	प्रातः सहस्रकिरणप्रणि	२	१	३
किं नेत्रयोरमृतवर्ति ...	२३	२	१८	ब्राह्मण्यदर्पपरिपृष्ट ...	२०	२	१०
किमङ्गरागाभिमुख ...	१२	१	२९	भुजङ्गदंशव्यसनाकुलाया	५	१	१५
किमपि किमपि कापि कापि	१६	२	२७	भूदेवस्वस्तिवादस्तिरयतु	३०	२	३८
कोऽयं व्याजविधिः पुनः	१७	२	५	मुखकमलं परिचुम्बन्न	३	१	१०
कौपीनधानि जटापटला	१३	१	३२	मुखरं नूपुरयुगलं ...	१६	२	२
गुरीर्गिरः पञ्च दिशः ...	२१	२	१४	यज्जल्पितं किमपि यच्च	२४	२	२३
गोमिन्देवः प्रथितः पृथि	२	१	४	यस्य कस्य तरोर्मूलं ...	१०	१	२३
गौरीचुम्बनचमलाक्षल...	१	१	१	येन गमीरे समरे रिपु	२	१	६

पृ० अ० श्लो०				पृ० अ० श्लो०			
रक्षाक्षावलिमाः परिलज्ज	१			टणोति श्रुतिहीनोऽपि	२५	२	२६
लावण्यामृतसरसी	२३	२	२८	श्मश्रुसंचयविध्वंसि	११	१	२४
वक्रा विश्वविरोधिनि	३	१०	१८	मप्रेमप्रसूराः ममोदमधुराः	२४	२	२४
वातालीमृतचटकैः	१९			सैसिके कुशद्वारिणा	२२	२	१७
वामागमाचारविदां	५	१३		स्तनकलशाभ्यामाभ्या	१२	१	२७
विशालतिलकारम्भ	१३	१	३१	स्तनौ प्रचलितावस्था...	२८	२	३३
विहसन्तकभन्तनह	२९	२	३५	स्वकार्यव्यापृतेनापि धर्मः	२७	२	३१
वेपथुर्मलिनं वक्रं	२७	२	३०	हठाक्रान्तं नीलोत्पलदल	८	१	१८
व्याधयो मयुपचार	९	१	२२	हर्षोत्फुल्लकपोलया स्तनभर	८	१	१९

DATE OF ISSUE

This book must be returned within 3/7/14 days of its issue. A fine of ONE ANNA per day will be charged if the book is overdue

---

--	--	--	--	--

